

УДК 343.296

Руслана Крамар,
кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету
Львівського університету бізнесу та права

ДО ПИТАННЯ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, ОДЕРЖАНИМИ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Сьогодні протидія корупції та організованій злочинності в Україні є одним із основних напрямів політики в сфері забезпечення державної безпеки і сприяння економічному розвитку. Україна є учасницею багатьох міжнародних договорів, які укладені під егідою ООН, Ради Європи в сфері боротьби з організованою злочинністю, корупцією та відмиванням коштів, тому намагається виконувати визначені у них зобов'язання і протидіяти злочинності в даній сфері.

Виявлення, розшук корупційних й інших злочинних активів є процедурою в єдиному механізмі управління такими активами. Важливість функціонування інституції щодо управління майном, доходами, будь-якими об'єктами права власності, які мають незаконне походження, обґрунтовується запобіганням потрапляння цих злочинних активів у ринкові відносини, що завдало б значної шкоди національній безпеці, економічній системі та суспільству.

Проблема формування й функціонування понятійно-категоріальної системи є фундаментальною у будь-якій галузі науки. При дослідженні адміністративної діяльності у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів також важливе значення має застосування понятійно-категоріального апарату.

Метою даної статті є дослідження понятійно-категоріального апарату виявлення, розшуку, управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, законодавчого врегулювання у даній сфері.

Ключові слова: *понятійно-категоріальний апарат, розшук, виявлення, управління активами, одержаними злочинним шляхом.*

Крамар Р.

К вопросу понятийно-категориального аппарата выявления, поиска и управление активами, полученных преступным путем

Сегодня противодействие коррупции и организованной преступности в Украине является одним из основных направлений политики в сфере обеспечения государственной безопасности и содействия экономическому развитию. Украина является участницей многих международных договоров, которые заключены под эгидой ООН, Совета Европы в сфере борьбы с организованной преступностью, коррупцией и отмыванием средств, поэтому старается выполнять определенные в них обязательства и противодействовать преступности в данной сфере.

Выявление, розыск коррупционных и других преступных активов является процедурой в едином механизме управления такими активами. Важность функционирования института по управлению имуществом, доходами, любыми объектами права собственности, имеют незаконное происхождение, обосновывается предотвращением попадания этих преступных активов в рыночные отношения, что нанесло бы значительный

ущерб национальной безопасности, экономической системе и обществу.

Проблема формирования понятийно-категориальной системы является фундаментальной в любой области науки. При исследовании административной деятельности в сфере выявления, розыска и управления активами, полученными от коррупционных и других преступлений также важное значение имеет применение понятийно-категориального аппарата.

Целью данной статьи является исследование понятийно-категориального аппарата выявления, розыска, управление активами, полученными от коррупционных и других преступлений, законодательного урегулирования в данной сфере.

Ключевые слова: понятийно-категориальный аппарат, розыск, обнаружение, управление активами, полученными преступным путем.

Kramar R.

On the concept of conceptual and category apparatus of detection, search and management of assets obtained by criminal way

Today, the fight against corruption and organized crime in Ukraine is one of the main policies in the field of national security and economic development. Ukraine is a party to many international treaties concluded under the auspices of the United Nations, the Council of Europe in the field of combating organized crime, corruption and money laundering, and therefore seeks to fulfill its obligations and combat crime in this area.

The search for corrupt and other criminal assets is a procedure in a single mechanism for managing such assets. The importance of the functioning of the institution in the management of property, income, any objects of property rights that have an illegal origin, is justified by preventing these criminal assets from entering market relations, which would cause significant harm to national security, economic system and society.

The problem of formation and functioning of the conceptual-categorical system is fundamental in any branch of science. The use of conceptual and categorical apparatus is also important in the study of administrative activities in the field of detection, search and management of assets derived from corruption and other crimes.

Therefore, such categories as "detection", "search" and "asset management", explore the content of the category "assets" and compare them with related categories. The analysis of their legal and doctrinal interpretations will significantly enrich not only the concept of administrative activity in the research area, but also complement the science of administrative law as a whole.

The purpose of this article is to study the conceptual and categorical apparatus of detection, search, management of assets derived from corruption and other crimes, legislative regulation in this area.

Keywords: *conceptual and categorical apparatus, search, detection, management of assets obtained by criminal means.*

Постановка проблеми. Формування й функціонування понятійно-категоріальної системи є фундаментальною проблемою у будь-якій галузі науки. При дослідженні адміністративної діяльності у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів важливе значення має застосування понятійно-категоріального апарату. Ґрунтовному дослідженню слід піддати такі категорії як «виявлення», «розшук» та «управління» активами, дослідити зміст самої категорії «активи» і співставити їх із суміжними категоріями. Аналіз

легальних та доктринальних їх тлумачень значно збагатить не лише концепцію адміністративної діяльності в досліджуваній сфері, а й доповнить науку адміністративного права в цілому.

Аналіз останніх дослідження та публікацій. Методологічне підґрунтя даної статті становлять вчення у галузі адміністративної діяльності: Л.В. Коваля, І.М. Макарова та інших науковців. Окремі аспекти діяльності в сфері виявлення та розшуку активів досліджували: А.М. Давидюк, А.В. Пономаренко та інші. Проте, варто зазначити, що сьогодні в Україні відсутні комплексні дослідження сутності виявлення, розшуку, арешту та управління активами. Тому особливого значення набуває визначення змісту даних понять і категорій.

Метою статті є дослідження понятійно-категоріального апарату виявлення, розшуку, управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, законодавчого врегулювання у даній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10 листопада 2015 року № 772-VIII під «виявленням» активів пропонує розуміти «діяльність із встановлення факту існування активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» [1].

Серед основоположних рис вказаного легального тлумачення поняття «виявлення активів» слід вказати:

- виявлення є діяльністю, тобто процесом активної взаємодії суб'єкта з об'єктом, під час якого суб'єкт задовольняє свої потреби чи досягає мети;
- метою діяльності є встановлення факту існування активів, на які може бути накладено арешт;
- вказаний арешт можливий у двох провадженнях - кримінальному провадженні, чи у цивільному в справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

Досліджуване легальне тлумачення поняття має завершений характер, відтак арешт активів не може застосовуватись в інших провадженнях.

Розшук активів, згідно ст. 1 Закону – це «діяльність із визначення місцезнаходження активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» [1].

Із означеного визначення вбачається, що «розшук» є логічним продовженням поняття «виявлення». Мета даної діяльності також пов'язана із накладенням арешту на активи у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

На думку А.М. Давидюк, «виявлення та розшук – це процедури одного процесу... Розшук проводиться за результатами виявлення» [2, с. 86]. Вчений вважає, що доктринальними джерелами термінів «виявлення», «розшук» є кримінальний процес, криміналістика та оперативно-розшукова діяльність. Погоджуємось із таким висновком, вважаючи вплив даних наук фундаментальним на розвиток адміністративно-правової діяльності у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Варто зазначити, що Великий тлумачний словник сучасної української мови під словом «розшук» розуміє «дію зі значенням розшукувати або робити пошуки кого-, чого-небудь, внаслідок пошуків або шукаючи, виявляти кого-, що-небудь десь, наприклад особу, звинувачену в учиненні злочину, яка

переховується, тощо. Інше значення розшуку - це система слідчих і оперативних заходів щодо виявлення злочинця, який втік, викраденого майна й іншого» [3].

А.В. Пономаренко розшук майна визначає як «комплекс слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, які здійснюються уповноваженими службовими особами й направлені на встановлення місцезнаходження та забезпечення збереження матеріальних цінностей, що належать підозрюваному, обвинуваченому та на які можуть бути накладені арешт із метою можливої конфіскації такого майна та забезпечення цивільного позову [4, с. 104].

Отож, із наведених визначень, можна зробити висновок, що розшук будь-чого чи будь-кого в криміналістичному розумінні визначається як система чи сукупність заходів. Такі заходи можуть бути слідчі й оперативні, гласні чи негласні. Визначення в профільному законі розшуку активів як «діяльності із визначення місцезнаходження активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» [1] не суперечить криміналістичному його розумінню, проте, на нашу думку, має більш виражений адміністративно-правовий характер. Логіка зміщення акцентів у розумінні поняття розшуку законодавцем для нас зрозуміла, адже АРМА не є правоохоронним органом, а центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом. Відтак вважаємо, що легальне визначення понять «виявлення» та «розшук» активів не потребує жодних доопрацювань і, попри усю їх простоту, здатні відобразити суть діяльності, що в них закладаються.

Значно цікавіше з поняттям «управління активами». Закон визначає управління як «діяльність із володіння, користування та/або розпорядження активами, тобто забезпечення збереження активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та їх економічної вартості або реалізація таких активів чи передача їх в управління відповідно до цього Закону, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні чи стягнених за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими» [1].

Варто зазначити, що однією з функцій Національного гентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі АРМА) є управління арештованим майном. Ця функція створює механізм державно-приватного співробітництва, аналогій якому не існувало раніше в Україні, що є імплементацією практик ЄС із управління майном, на яке накладено арешт. В результаті такої діяльності з'являється новий ринок послуг у сфері управління арештованим майном і ринок арештованого майна (яке ще не конфісковане).

Розглянемо детальніше розуміння поняття управління активами. Отож, законодавець по аналогії із вище досліджуваними поняттями пропонує розглядати управління активами діяльністю. Ми із таким твердженням погоджуємось, адже управління і є нічим іншим як адміністративною діяльністю. Саме ця складова діяльності АРМА найбільш пов'язана із адмініструванням.

І далі саме цікавіше – це діяльність із володіння, користування та/або розпорядження активами. Якщо згадати цивільну тріаду права власності, то це якраз право володіння, користування та розпорядження. Тобто законодавець управління розглядає як діяльність із втілення правомочностей власника.

Вживання терміну «та/або розпорядження» означає можливість певного обмеження правомочності власника. Саме про таке обмеження йдеться при перебуванні майна в праві оперативного управління чи господарського відання. Йдеться звичайно про майно, що перебуває у власності держави. Довірче управління, що згадується нею також передбачає наявність обмежених правомочностей саме у питанні розпорядження об'єктами власності.

Далі після загального встановлення суті діяльності законодавець вдається до конкретизації - тобто забезпечення збереження активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та їх економічної вартості або реалізація таких активів чи передача їх в управління відповідно до цього Закону, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні чи стягнених за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими» [1]. Із означеного випливає, що суть управління зводиться до збереження активів та їх економічної вартості, реалізація таких активів чи передача їх в управління. Останнє є свого роду тавтологією, адже виходить, що суть управління активами зводиться до передачі їх в управління. Ми усвідомлюємо, що ці управління є різними категоріями, але із легального розуміння досліджуваного поняття це складно зрозуміти. У п. 2 ст. 21 Закону також вказується, що «Активи, зазначені у частині першій цієї статті, прийняті Національним агентством в управління, підлягають оцінці, яка здійснюється визначеними за результатами конкурсу суб'єктами оціночної діяльності, та передачі в управління визначеним за результатами конкурсу юридичним особам або фізичним особам - підприємцям у порядку, встановленому законодавством про державні (публічні) закупівлі» [1]. То ж положення наведеної статті лише підтверджують наведене у визначенні.

Управлінська діяльність із передання в управління підтверджує необхідність виділення двох категорій такого поняття – первинне та вторинне управління активами. В цивілістиці останнє навіть назвали б «субуправління», та зважаючи на відсутність такої категорії в науці адміністративного права, настоюємо на необхідності розгляду саме первинного та вторинного управління активами.

Первинне управління в безумовній формі здійснюється АРМА і його слід розглядати в широкому змісті, тоді як вторинне управління здійснюється юридичними особами або фізичними особами – підприємцями, які визначені за результатами конкурсу. Вторинне управління слід розглядати у вузькому змісті.

Іще однією особливістю здійснюваних первинного та вторинного управління є те, що вони націлені не лише на збереження активів та їх економічної вартості, а в першу чергу до збільшення такої вартості. Саме за цією категорією визнаватиметься ефективність управлінської діяльності. І така мета мала б бути обов'язково зазначена у дефініції управління. У зв'язку з цим пропонуємо викласти п. 4 ст. 1 в такій редакції: управління активами - діяльність із володіння, користування та/або розпорядження активами, тобто забезпечення збереження активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, їх економічної вартості та сприяння збільшенню такої вартості або реалізація таких активів чи передача їх в управління відповідно до цього Закону, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні чи стягнених за рішенням суду в дохід держави

внаслідок визнання їх необґрунтованими. Саме завдяки такому доповненню, на нашу думку, категорія «управління активами» матиме більшу прив'язку до категорії «ефективність управління», адже саме до створення АРМА конфісковані та арештовані активи фактично підлягали лише збереженню, втрачаючи при цьому свою економічну вартість, про нарощування її взагалі не йшлося. І саме для вирішення в тому числі зазначеної проблеми і відбулось створення Агенції.

Європейське законодавство у цьому контексті застосовує дещо інші категорії. Йдеться про термін «повернення активів», який, виходячи із змісту Рішення Ради 2007/845/ JHA [5] охоплює виявлення, розшук, заморожування, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, або іншої власності, пов'язаної зі злочинною діяльністю. В уже згадуваних Директивах ЄС також йдеться про Офіси із повернення активів, що підтверджує широкий зміст застосовуваного поняття. Зважаючи на зазначене, вважаємо доцільним застосовувати і в українському законодавстві ширшу за змістом дефініцію «повернення активів» з метою включення усіх етапів та елементів даного процесу.

Для розгляду особливостей адміністративної діяльності у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, вважаємо за доцільне визначити саме поняття адміністративної діяльності та його складові. Варто відзначити, що дослідженню поняття адміністративної діяльності в своїх наукових працях приділяли увагу значна кількість вчених. Серед них можна виокремити тих, які вузько і тих, які широко трактують досліджуване поняття. Так, одним із представників першої групи вчених є Л.В. Коваль, який стверджує, що головне в адміністративній діяльності – це видання нормативних та індивідуальних актів [6, с. 69]. Ми такий підхід вважаємо аж надто вузьким, адже правотворча робота є лише одним із елементів адміністративної діяльності, проте далеко неосновним.

Серед представників іншої групи вчених можна назвати І.М.Машарова, який стверджує, що «Адміністративна діяльність - це діяльність органів виконавчої влади, інших державних органів, в т. ч. органів управління, що діють всередині органів законодавчої та судової влади, органів державного контролю і нагляду, державних посадових осіб, виконавчих органів і посадових осіб місцевого самоврядування, державних і муніципальних установ, інших органів публічного управління щодо здійснення на основі відповідних законів і підзаконних нормативних правових актів функцій нормотворчості, державного і муніципального управління (адміністрування), забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави [7, с. 3].

Зокрема, АРМА забезпечує формування та реалізацію державної політики в сфері виявлення, розшуку та управління активами шляхом:

1) підготовки пропозицій щодо формування та реалізації державної політики (розроблення проектів нормативно-правових актів, підзаконних актів, нормативно-правових актів АРМА);

2) укладання міжвідомчих міжнародних угод про співробітництво з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;

3) надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги слідчим, детективам, прокурорам та суддям з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком, проведенням оцінки та управлінням активами;

4) формування та ведення Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, який повинен містити дані про

активи, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, судові рішення про арешт та/або скасування арешту, номер кримінального провадження у Єдиному реєстрі досудових розслідувань та іншу відповідну інформацію [8].

Отже, на підставі рішення суду, АРМА здійснює управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, з метою збереження чи збільшення їх економічної вартості шляхом:

«1) передачі активів в управління на підставі договору управління;

2) розпорядження – реалізації відповідних активів з подальшим розміщенням готівкових коштів на рахунках у державних банках до закінчення кримінального провадження» [9].

Висновки. Отже, виявлення та розшук є процедурами одного процесу і розшук проводиться за результатами виявлення. Розуміння вказаних понять бере свій початок із таких наук як кримінальне право, процес і криміналістика. Визначення в профільному законі розшуку активів як «діяльності із визначення місцезнаходження активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» [1] не суперечить криміналістичному його розумінню, проте, на нашу думку, має більш виражений адміністративно-правовий характер. Логіка зміщення акцентів у розумінні поняття розшуку законодавцем для нас зрозуміла, адже АРМА не є правоохоронним органом, а центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом. Відтак вважаємо, що легальне визначення понять «виявлення» та «розшук» активів не потребує жодних доопрацювань і, попри усю їх простоту, здатні відобразити суть діяльності, що у них закладаються.

Законодавець по аналогії із поняттями «виявлення» та «розшук» пропонує розглядати управління активами діяльністю. Ми із таким твердженням погоджуємось, адже управління і є нічим іншим як адміністративною діяльністю. Саме ця складова діяльності АРМА найбільш пов'язана із адмініструванням.

Управлінська діяльність із передання в управління підтверджує необхідність виділення двох категорій такого поняття – первинне та вторинне управління активами. Первинне управління в безумовній формі здійснюється Національним агентством і його слід розглядати в широкому змісті, тоді як вторинне управління здійснюється юридичними особами або фізичними особами – підприємцями, які визначені за результатами конкурсу. Вторинне управління слід розглядати у вузькому змісті.

Європейське законодавство у цьому контексті застосовує дещо інші категорії. Йдеться про термін «повернення активів», який охоплює виявлення, розшук, заморожування, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, або іншої власності, пов'язаної зі злочинною діяльністю.

Список використаних джерел

1. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10 листопада 2015 року № 772-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 1. Ст. 2.
2. Давидюк А.М. Взаємодія в питаннях виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України (Чернігів, 27–28 жовтня 2016 р.), ЧНТУ, 2016. С. 85-88.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови онлайн URL:<http://www.slovnyk.net>

4. Пономаренко А. В. Проблемні питання щодо здійснення розшуку майна підозрюваного (обвинуваченого) та накладення на нього арешту. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип. 28(3). С.103-106.
5. Council Decision 2007/845/JHA, 2007, O. J. L 332/103. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32007D0845&from=EN>
6. Коваль Л. Адміністративне право України. Курс лекцій (Загальна частина). Київ: Основи, 1994. 154 с.
7. Машаров И.М. Административно-публичная деятельность как один из видов властно-публичной деятельности в Российской Федерации. Российский судья. 2005. № 9. С. 3.
8. Нацагентство з повернення активів – невеличка, але важлива частина антикорупційної головоломки. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/opinion/arma-is-small-but-significant-piece-of-ukraine-s-anti-corruption-jigsaw/>
9. Бусол О. Виявлення, розшук та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: міжнародно-правові аспекти і досвід для України. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2375:viyavlennya-rozshuk-ta-upravlinnya-aktivami-oderzhanimi-vid-koruptsiynikh-ta-inshikh-zlochyniv-2&catid=71&Itemid=382
10. Перспективи застосування механізмів заморожування, арешту і конфіскації злочинних активів, механізмів управління конфіскованими активами (порівняно-правове дослідження). Міжнародний навчально-методичний центр фінансового моніторингу. 2014. 520 с.